

**ŞƏXSİ TƏHSİL FASILƏSİZ TƏHSİLİN ƏSAS TƏRKİB HİSSƏSİ
KİMİ****ƏLİYEV AYGÜN***BDU, Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müəllimi*

Məqalədə fasiləsiz təhsil prosesinin müasir qloballaşan cəmiyyətdə artmaqda olan əhəmiyyətindən və onun tərkibi kimi şəxsi təhsil prosesinin təşkilindən söhbət açılır. Eyni zamanda informal təhsil forması kimi şəxsi təhsil prosesində mütaliənin yeri və rolu qiymətləndirilir.

Açar sözlər: fasiləsiz təhsil, şəxsi təhsil, təhsilin formaları, informal təhsil, mütaliə mədəniyyəti.

Fasiləsiz təhsil konsepsiyasında formal və qeyri-formal təhsillə yanaşı informal (spontan) təhsilə xüsusi əhəmiyyət verilir. Klassik nöqtəyi-nəzərdən informal təhsil innovativ forma hesab edilir. Informal təhsil empirik və statistik analizə çətin təslim olur və bir qayda olaraq standart təhsil mühitindən kənarda baş verməsi ilə fərqlənir və gündəlik həyatda müşahidə edilir. Məhz informal təhsil gündəlik həyatda insanların davranış modellərini, fəaliyyətini daha effektiv dəyişdirir. Onun məqsədyönlü xarakter daşması mütləq deyildir, onun reallaşması həm fərdi (məs.: şəxsi təhsil), həm də qrup şəklində (ev şəraitində, iş yerində və ya asudə vaxtlarda) həyata keçirilə bilər: ünsiyyət, qıraət, mədəniyyət müəssisələrinə gedişlər, səyahətlər, kütləvi informasiya vasitələri və s.

Qeyd etmək lazımdır ki, şəxsiyyətin məqsədyönlü inkişafı üçün lazımı biliklər sisteminə yiyələnməsi mühüm əhəmiyyət daşıyır. Bu məqsədlə ilkin ümumi biliklər əldə etmək üçün bütün inkişaf etmiş ölkələrdə olduğu kimi respublikamızda da ümumtəhsil məktəblərinin geniş şəbəkəsi fəaliyyət göstərir. Eyni zamanda respublikamızda vətəndaşların müəyyən ixtisas və peşələrə yiyələnməsi üçün ali və orta ixtisas məktəblərinin bütöv şəbəkəsi yaradılmışdır. İstər ümumtəhsil, istərsə də ali və orta ixtisas məktəblərinin tədris proqramlarında nəzərdə tutulan biliklər insanın həyata fəal müdaxiləsi üçün kifayət deyildir. Təcrübə göstərir ki, heç bir ali məktəb öz məzunu olan mütəxəssisə hər hansı bir ixtisas üzrə müasir həyatın tələbi həcmində məlumat və biliklər məcmuunu verə bilmir. Bu isə təbii haldır. Belə ki, ali və orta ixtisas məktəblərinin proqramları müəyyən vaxtla məhdudlaşdığından lazımı bilikləri tam şəkildə əhatə etmək imkanına malik deyildir. Məhz bu səbəbdən rəsmi təhsillə şəxsi təhsil mütaliəsi paralel getməlidir. Mövcud həyat hadisələrində şüurlu və fəal şəkildə iştirak etmək üçün əsas şərtlərdən biri və ən əsası şəxsi təhsildir.

Qeyd etmək lazımdır ki, "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda da təhsil fəaliyyətinin yuxarıda qeyd olunan üç forması təsbit olunmuşdur :

- ümumi qəbul olunmuş diplomun və ya attestatın verilməsi ilə başa çatan formal təhsil;

- adətən sənədin verilməsi ilə müşayiət olunmayan, təhsil müəssisələrində və ya ictimai təşkilatlarda, klub və dərnlərdə, eləcə də repetitor, yaxud məşqçilərin apardığı fərdi dərslər nəticəsində əldə olunan qeyri-formal təhsil;

- informal təhsil, gündəlik həyatımızı müşayiət edən və mütləq məqsəd-yönlü xarakter daşımayan bizim fərdi dərketmə fəaliyyətimiz.

Şəxsi təhsil informal təhsil olub, fasiləsiz təhsilin digər tərkib hissələri ilə müqayisədə heç də az əhəmiyyətə malik deyil. Danimarka, Almaniya, Avstriya, Fransa, İsveçrə kimi bir sıra inkişaf etmiş dövlətlərdə fasiləsiz təhsilin və onun tərkib hissəsi olan şəxsi təhsilin təşkilinin vacibliyini anlayaraq bu istiqamətdə yeni modellər işlənilib hazırlanmışdır. Fasiləsiz təhsil sisteminin ümumi qəbul edilmiş modelləri içərisində əsas etibarilə 4 tərkib hissəsi fərqləndirilir: ümumi təhsil, ilkin və orta peşə təhsili, ali təhsil, əlavə təhsil və yaşlıların təhsili. Informal təhsil forması olduğu halda şəxsi təhsil fasiləsiz təhsilin digər formalarında bu və ya digər formada müşahidə etmək olar. Bu baxımdan, fikrimcə, respublikamızda fasiləsiz təhsil sisteminin modelinə beşinci komponent kimi şəxsi təhsilin də əlavə edilməsi zəruridir və məqsədəuyğun olar.

-Ümumi təhsil;

-Ali təhsil;

-İlkin və orta peşə təhsili;

-Əlavə təhsil və yaşlıların təhsili;

-Şəxsi təhsil (özünü təhsil).

Fasiləsiz təhsil prosesinin mövcud tərkib hissələrinin reallaşdırılması hər bir komponentə müvafiq olaraq həyata keçirilir. Belə ki, ümumi təhsil -məktəblərdə, ilkin və orta peşə təhsili - kollec, texnikumlarda, ali təhsil müəssisələrində – ali təhsil, əlavə təhsil və yaşlıların təhsili – ali məktəblərdə, ixtisasartırma kursları, yenidən hazırlama kursları, distant təhsil vasitəsilə, şəxsi təhsil isə – ailədə, kollektivdə, internet vasitəsilə, distant özünü-təhsil və mütaliə prosesilə həyata keçirilir.

Şəxsi təhsilin təhsil müəssisələrindən kənarında, müstəqil iş prosesində əldə edilən ən çox yayılmış üsulu mütaliədir. Rəngarəng, hərtərəfli mütaliə isə vaxtaşırı deyil, müntəzəm, yəni fasiləsiz olmalıdır. Görkəmli kitabxanaşünas alim, professor A.A.Xələfov mütaliənin çoxcəhətli və fasiləsiz xarakterindən bəhs edərək yazırdı: "Yüksək inkişaf etmiş, yüksək mədəniyyətə, intellektual səviyyəyə, yüksək sənətə malik olan insan bütün ömrü boyu mütaliə edir. Belə insanların mütaliə dairəsi olduqca çoxcəhətli və əhatəli olur. Bu cür insanlara

xidmət kitabxanaların qarşısında mühüm spesifik vəzifələr qoyur və kitabxanaçılardan xüsusi peşəkarlıq tələb edir.

Kitabxanalarda bu qrupdan olan oxuculara xidmət etmək üçün yüksək professional səviyyəyə malik kitabxanaçılar ayırmaq, onları ixtisaslaşdırmaq zərurəti qarşıya çıxır. Şəxsi təhsil və fasiləsiz təhsillə məşğul olan oxucular üçün xüsusi informasiya xidmətinin yaradılması da meydana çıxır”.

Professor A.A.Xələfov eyni zamanda mütaliənin sosial əhəmiyyətini yüksək qiymətləndirərək qeyd edirdi: “Müasir dövrdə kitabxanalarımızın qarşısında duran ən mühüm problem mütaliə problemdir. Mütaliə təkcə kitabxanaların yox, bütün cəmiyyətin problemdir. Mütaliə edən xalqın intellektual və şüur səviyyəsi daim yüksəlir. Hazırda kitabxanaların qarşısında əhalinin maarifləndirilməsinə, şüur və səviyyəsinin daha da yüksəldilməsinə yönəldilmiş çox mühüm vəzifələr: şəxsiyyətin tərbiyəsində iştirak etmək, oxucuya xidmət işini, əhalini kitabxana oxucuları sırasına cəlb etmək işini günün tələbləri səviyyəsinə yüksəltmək, mütaliə prosesini istiqamətləndirmək və idarə etmək vəzifələri qoyulmuşdur”.

Bildiyimiz kimi mütaliə nəticəsində əldə edilmiş hər bir nailiyyət özünü real həyatda, təcrübədə büruzə verir və gələcək həyatda qazanılacaq istənilən uğur bu günün mütaliə səviyyəsi ilə xarakterizə olunur. Qeyd edək ki, oxucunun mütaliə səviyyəsi onun mütaliə mədəniyyəti səviyyəsindən birbaşa asılıdır. Ona görə də kitabxanalarda, xüsusilə kütləvi kitabxanalarda oxucuların mütaliə mədəniyyəti səviyyəsinin yüksəldilməsi kitabxanaçıların daim diqqət mərkəzində olmalıdır. Mütaliə mədəniyyəti dedikdə, mütaliənin həyatı əhəmiyyətini dərk etməklə mütaliə marağına malik olmaq, bu marağa müvafiq sorğular müəyyənləşdirmək və bu sorğular üzrə ədəbiyyatı kitabxana şəraitində əldə edə bilmək, biblioqrafik vasitələrdən istifadə edə bilmək, əldə edilən ədəbiyyatı şüurlu və yaradıcı şəkildə mütaliə etmək bacarığı nəzərdə tutulur.

Bütün bunları nəzərə alaraq ölkədə şəxsi təhsil mütaliəsinin daha geniş kütləvi xarakter almasına nail olmaq vacibdir ki, bunun da əsas təşkilatçısı və təminatçısı kitabxanalardır. Kitabxanalar yalnız şəxsi təhsillə bilavasitə məşğul olan oxucuları deyil, bütün oxucuları şəxsi təhsilə cəlb etməlidirlər. Belə ki, kitabxana işinin düzgün və planlı təşkili olmadan şəxsi təhsil işi inkişaf edə bilməz. Şəxsi təhsil elmi nailiyyətlərin geniş xalq kütlələrinin sərvətinə çevrilməsinə kömək edir. Bu anlayışın özündə müntəzəmlik və ardıcılıq əks olunmuşdur ki, məqsədi insanın əmək fəaliyyətindən asılı olaraq tələbatı olan biliklər ehtiyatını toplamaq və onu yeniləşdirmək, zənginləşdirməkdən ibarətdir. Mütaliənin fasiləsiz təhsilə kömək edən mürəkkəb forması olan şəxsi təhsilə əməli kömək göstərmək üçün bütün kitabxanaçılar hazır olmalıdırlar. Oxucuların şəxsi təhsilini təşkil edərkən, onların təhsil səviyyəsini və şəxsi təhsil mütaliəsinə hazırlıq dərəcəsini nəzərə alarkən kitabxanalar səmərəli mütaliə

sistemini, oxunmuş materialı dərk etmək qabiliyyətini inkişaf etdirir, məlumat daşıyıcısından öyrəndiklərini təcrübədə tətbiq etməyə köməklik göstərir.

Qeyd etmək lazımdır ki, oxucuların mütaliə tələbatının gündəlik ödənilməsi, onlara kitabxana xidmətinin elmi əsaslar üzərində qurulması istiqamətində respublika kütləvi kitabxanalarının geniş imkanları vardır. Bu kitabxanalar zəngin universal fonda, geniş şəbəkəyə malikdirlər. Professor A.Xələfov kütləvi kitabxanaların geniş şəbəkəyə malik olduğunu qeyd edərək bildirdi ki: “Müasir dövrdə ölkəmizdə on mindən artıq kitabxana vardır ki, bunlardan dörd mindən artığı universal kütləvi kitabxanalardır. Bu kitabxanaların fondunda 50 milyona qədər kitab toplanmışdır və onlar 2 milyondan artıq oxucuya xidmət edirlər”. Bu rəqəmlər respublikamızda kütləvi kitabxanaların nə qədər böyük rola malik olduğunu və minlərlə oxucuya xidmət etdiyini sübut edir. Müasir dövrdə kütləvi kitabxanalar informasiya, təhsil, tərbiyə, mədəniyyət müəssisələri kimi kompleks, informasiya-tərbiyə işi aparırlar.

Ümumtəhsil mütaliəsinin təşkilatçısı kimi kütləvi kitabxanalar fasiləsiz təhsil prosesinin təşkilində də əhəmiyyətli rola malikdirlər. Kütləvi kitabxanaların fəaliyyətinin bu mühüm sahəsi onların qarşısında aşağıdakı mühüm vəzifələri qoyur:

1. Azərbaycan Respublikasının suverenliyinin, dövlət müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsinə xidmət etməyi ön plana çəkməli, milli ideologiyanın formalaşmasında və təbliğində fəal iştirak etməlidir;

2. Şəxsiyyətin hərtərəfli inkişafına kömək etmək üçün iqtisadiyyata, mədəniyyətə, elmi-texniki tərəqqinin son nailiyyətlərinə dair ədəbiyyat təbliğini genişləndirməli, geniş kütləvi tədbirlər həyata keçirməlidir;

3. Şəxsi təhsilin və fasiləsiz təhsilin əsas bazası kimi bütün oxucu qruplarının və regionda yaşayan bütün vətəndaşların, sorğu və tələbatlarını nəzərə almalıdır;

4. Xalq kütlələrinin ümummədəni səviyyəsinin yüksəldilməsi üçün fasiləsiz təhsilə kömək göstərməli, şəxsi təhsilə rəhbərliyi həyata keçirməli, oxucuların boş vaxtlarının təşkilində iştirak etməlidir;

5. Elmi-texniki və qabaqcıl təcrübəni geniş təbliğ etmək yolu ilə istehsalatın inkişafına, təcrübi təsərrüfat fəaliyyətinin və dövlət idarəetmə sisteminin təkmilləşməsinə kömək göstərməlidir.

Bütün vəzifələr kompleks şəkildə, bir-biri ilə əlaqədar həyata keçirilməlidir ki, insanların hərtərəfli ahəngdar inkişafına kömək etsin. Kütləvi kitabxanalar şəxsiyyətin formalaşmasına, hərtərəfli inkişafına kömək etmək məqsədilə mənəvi tərbiyənin bütün sahələrinə dair ədəbiyyatın təbliğini ön plana çəkməli, yaşlı əhalinin intellektual səviyyəsinin yüksəldilməsinə, peşələrinin təkmilləşdirilməsinə cəmiyyətin inkişaf prosesi ilə əlaqədar insanların sosiallaşdırılmasına çalışmalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının “Kitabxana işi haqqında” Qanunu // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya” elmi-nəzəri və təcrübi jurnal, 1999, № 1, s. 3-16
2. Azərbaycan Respublikasının Təhsil haqqında Qanunu. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2010, s. 80
3. Əliyeva A.S. Fasiləsiz təhsil problemləri dünya təcrübəsində // Kitabxanaşünaslıq və informasiya: Elmi nəzəri və təcrübi jurnal, 2015, № 2, s. 118-125
4. Xələfov AA. Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslik (3 hissədə. Hissə 1: Kitabxanaşünaslığın nəzəri əsasları; Hissə 2: Kitabxana haqqında təlim). Bakı: BUN, 2001, 400 s.
5. Нгуен Т.Д. Создание системы непрерывного профессионального образования // Научные и технические библиотеки, 2007, № 10, с. 15-22
6. Савина А.К. Непрерывное образование за рубежом: От идеи к концепции // Отечественная и зарубежная педагогика, 2015, № 3 (240), с. 49-64

САМООБРАЗОВАНИЕ - КАК СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

АЛИЕВА А.С.

РЕЗЮМЕ

В статье раскрывается о возрастающем значении непрерывного образования в современном глобализированном обществе. В то же время оценивается роль и место информальной формы обучения в процессе самообразования.

Ключевые слова: непрерывное образование, самообразование, формы обучения, информальное форма обучение, культура чтение и т.д.

SELF-EDUCATION AS AN INTEGRAL PART OF CONTINUING EDUCATION

ALIYEVA A.S.

SUMMARY

The article reveals the growing importance of continuing education in a modern globalized society. At the same time, the role and place of the informal form of learning in the process of self-education is evaluated.

Key words: continuing education, self-education, forms of learning, informal learning, culture reading.